

TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASI 2010

Mehmet Özkan*

* Doktora Öğrencisi, Sevilla Üniversitesi, İspanya

Türk dış politikasında 2003 yılından beri yaşanan hızlı trafik 2010 yılında Afrika ile ilişkilerde de kendisini göstermiştir. Türk dış politikasının her geçen gün daha fazla çok boyutlu bir hal aldığı son yıllarda, önceki yıllarda atılan adımların takibi ve derinleştirilmesi son derece önemlidir. Bu çerçevede 2005 yılından beri cumhuriyet döneminin en büyük ivmesini yakalayan Türkiye-Afrika ilişkileri uzun vadede Türk dış politikasında önemli inceleme, tartışma ve araştırma alanlarından birisi olmaya adaydır. Bu sürece küçük de olsa bir katkı yapma bilinciyle yola çıkılan bu makalede Türkiye-Afrika ilişkilerinde 2010 yılında yaşanan gelişmelerin ekonomik, siyasi, sosyal ve güvenlik açılarından bir dökümü yapılarak ilişkilerin genel seyri ortaya konulacaktır.¹

Türkiye-Kuzey Afrika İlişkileri

Bu bölümde Kuzey Afrika'dan kastımız Cezayir, Libya, Moritanya, Fas ve Tunus'tur. Mısır hem Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinde bu bölüm altında sınıflandırılmamış olduğundan hem de başka bölümlerde işlendiği için burada incelenmeyecektir. Genel olarak bakıldığında 2010 yılında Türkiye'nin Kuzey Afrika ile ilişkileri önceki yıllara göre üst düzey siyasi ziyaretler açısından çok hareketli geçmemiştir. Fakat bakanlar düzeyindeki ilişkilerin herhangi bir kesintiye uğramadan devam ettiği bir gerçektir. Bunun en temel sebeplerinden birisi siyasi ilişkilerdeki dalgalanmaların yerini belirli bir olgunluğa bırakmasıdır. Başbakan veya devlet başkanı düzeyinde en

son üst düzey ziyaret Fas ve Tunus'a Mart 2005'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır. Aynı şekilde Cezayir'e Mayıs 2006'da, Libya'ya ise en son Kasım 2009 yılında başbakan düzeyinde ziyaret yapılırken, Moritanya devlet başkanı Ocak 2010'da Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.

Siyasi İlişkiler

Genel olarak bakıldığında 2010 yılında Moritanya, Fas ve Libya ile siyasi ilişkilerin öne çıktığını görmek mümkündür. 21-25 Ocak 2010 tarihleri arasında Moritanya İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muhammed Velid Abdülaziz, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün resmi davetlisi olarak Türkiye'de temaslarda bulunmuştur. Moritanya'dan Türkiye'ye ilk kez cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaret gerçekleştiren Abdülaziz ile Cumhurbaşkanı Gül karşılıklı büyükelçiliklerin açılması konusunda anlaşmaya varmışlardır.² Baş başa ve heyetler arası görüşmelerin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında Cumhurbaşkanı Gül, uluslararası kuruluşlarda Moritanya'nın Türkiye'ye verdiği desteğe işaret etmiş ve işbirliğinin siyasi, kültürel, ticari ve askeri düzeyde güçlendirilmesi konusundaki kararlılık ve iradeye vurgu yapmıştır. Ayrıca Türk-Afrika İş Konseyleri tarafından verilen bir yemekte Ankara ve İstanbul'da iş dünyasının önde gelen isimleriyle bir araya gelen Abdülaziz, Türk işadamlarına Moritanya'da yatırım yapmaları çağrısında bulunarak, ülkesinin başta madencilik olmak üzere birçok alanda potansiyel barındırdığına işaret etmiştir. Konuk cumhurbaşkanı ayrıca Moritanya hükümetinin yatırımcılara her türlü kolaylığı sağlayacağına dair söz vermiştir.³

Türk-Afrika İş Konseyleri Koordinatörü Tamer Taşkın ise toplantıda yaptığı konuşmada Türk-Afrika İş Konseyi çatısı altında 5 tanesi Kuzey Afrika'da, 4 tanesi Sahra Altı Afrika'da olmak üzere 9 iş konseyinin çalışmalarını yürütmekte olduğunu ve iş konseylerinin ikili ilişkileri geliştirmekte önemli rol oynadığını vurgulamıştır. Taşkın, hedeflerinin Moritanya ile de bir iş konseyi kurulması ve ülkeler arasında bugün mevcut olan yaklaşık 20 milyon dolarlık ticaret hacminin ve yatırım ilişkilerinin katlanarak artması olduğunu belirtmiştir.⁴

Türkiye ile Libya arasında gelişen ilişkiler, ekonomik ilişkilerdeki hareketlilik ve buna yönelik çalışmalar ile 2010 yılında kendisini

göstermiştir. 16 Şubat 2010 tarihinde Türkiye ve Libya Ulaştırma Bakanları Binali Yıldırım ve Muhammet Ali Zidane Ankara'da bir araya gelmişlerdir. Yıldırım, toplantı sonrasında Bingazi ve Trablus'a düzenlenen uçak seferlerinin yetersiz kaldığını ve sefer sayılarını arttırma kararını aldıklarını açıklamıştır. Konuk bakan ise iki ülke arasındaki ticarete dikkat çekerek Türk şirketleri ile iş yapmaktan memnun olduklarını ifade etmiştir. Zidane ayrıca Libya'nın açtığı ihalelerde Türkiye'nin "aslan payına" sahip olduğunu belirtmiş ve bunu Türk firmalarının kaliteli ve rekabetçi olmasına bağlamıştır.⁵

Aynı şekilde 14 Aralık 2010 tarihinde Türkiye ile Libya Çevre ve Sağlık Bakanlıkları arasında iki adet işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Libya Sağlık ve Çevre Bakanı Muhammed Mahmud Hicazi bu anlaşmaları da imzalamak üzere Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Çevre ve orman alanında işbirliği sağlamak amacıyla imzalanan ilk anlaşmayla ilgili olarak bir açıklama yapan Çevre Bakanı Veysel Eroğlu, Libya ile özellikle su sorunu konusunda işbirliği yapmak istediklerini ve Mayıs 2011'de İstanbul'da yapılacak 2. Su Forumu'na Libya'lı Bakanı da davet ettiklerini söylemiştir. İkinci antlaşma ise Sağlık Bakanlığı ile Libya Çevre ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, yapılacak işbirliğini giderek derinleştirmek için bir eylem planı kabul edilirken, ilk aşamada Libya'lı hastaların Türkiye'de özel hastanelerde tedavi olabilmesine imkân tanınmıştır.⁶

25 Mart 2010 tarihinde TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, Fas Temsilciler Meclisi Başkanı Mustafa El Mansuri'nin davetlisi olarak Fas'ta temaslarda bulunmuş ve bu ülke ile Parlamentolar arası İşbirliği Protokolünü imzalamıştır. Bu protokol ile parlamentolararası ilişkiler kurumsal bir nitelik kazanmıştır. 26 Mart 2010'da da Kazablanka Bölge Valisi Halab Muhammed ile görüşen Şahin, İstanbul ile Kazablanka'nın kardeş kent anlaşmasının imzalanmasına dikkat çekerek, böylelikle ikili ilişkilerin güçleneceğini umduğunu söylemiştir.⁷

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Türkiye Müteahhitler Birliği ve Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası (İNTES) üyesi 100'e yakın müteahhitle birlikte 5 Ocak 2010 Salı günü Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Libya'ya bir günlük bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyareti kapsamında Libya Başbakanı

Ali Bağdadi El-Mahmudi ile bir araya gelen Çağlayan, bazı Libya bakanlarla da ikili görüşmelerde bulunmuş ve Türkiye-Libya Mütteahhitlik İş Forumuna katılmıştır. Çağlayan, Libya Başbakanı El-Mahmudi'nin altyapıdan konut inşaatına kadar inşaat sektöründe 15 milyar dolarlık hazır projeyi Türk şirketlerine vermek istediğini belirtmiştir. Ayrıca müteahhitlik, sanayi, tarım ve turizm alanlarında 3 yılda 100 milyar, 5 yılda 150 milyar dolarlık yatırım yapmayı amaçlayan Libya'nın önceliği Libyalılarla ortak olan Türk şirketlerine vermek istediğini vurgulamıştır. Çağlayan ile görüşmesinin ardından Türk heyetine bir konuşma yapan Libya Başbakanı ise ülkesinin Türkiye ile ortaklığa hazır olduğunu söylemiştir. Çağlayan daha sonra ise Libya Sanayi, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhammed El Huveyc ile mutabakat zaptı imzalamıştır. Buna göre, iki ülke bakanlarının başkanlığındaki İzleme Komitesi'nin altında müteahhitlik, yatırım ve dış ticaret alanında 3 tane çalışma grubu kurulmasına karar verilmiştir.⁸

Tablo 1: Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle Ticareti (2009-2010)

İhracat ve İthalat (sırasıyla)					
Milyar \$ / Yıl	2009	2010		2009	2010
Cezayir	1.780	1.507		2.029	2.275
Libya	1.799	1.934		403	426
Tunus	647	714		235	280
Fas	600	624		235	397
<i>Toplam</i>	<i>4.826</i>	<i>4.779</i>		<i>2.902</i>	<i>3.378</i>

Kaynak: Başbakanlık dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr> (20 Şubat 2011).

15 Ekim 2010 tarihinde Libya'ya başka bir resmi ziyaret gerçekleştiren Devlet Bakanı Çağlayan Libya Başbakanı El-Mahmudi tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Libya Sanayi, Ekonomi ve Ticaret Bakanı El Huveyc ile de hem ikili hem de heyetler arası görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaretin amacının ticaret hacmi çok genişleyen iki ülkenin ekonomik ilişkileri ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak olduğu belirtilirken, en önemli sonucunun Libya devletinden alacağı olan Türk müteahhitlerin ödemelerinin Ekim 2010 sonuna kadar yapılması konusunda anlaşmaya varılması olduğu ifade edilmiştir.⁹

Devlet Bakanı Çağlayan 28-30 Kasım 2010 tarihleri arasında Fas'a, ardından da 1-3 Aralık 2010 tarihleri arasında Tunus'a gidecek bir Ticaret ve Müteahhitlik Heyeti Programı gerçekleştirmiştir. Heyette işadamları örgütleri, ihracatçı birlikleri başkan ve temsilcileri ile farklı sektörlerden işadamlarının bulunduğu 50 kişi yer almış ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Fas'ta düzenlediği Türkiye-Fas İş Forumu'na, Tunus'ta ise Türkiye-Tunus İş Forumu'na katılan bakan ve beraberindeki heyet, sektörel bağlantıların kurulmasının ötesinde 2006'da yürürlüğe giren Serbest Ticaret Antlaşmaları'nın da işleyişine dair resmi makamlarla değerlendirmelerde bulunmuşlardır.¹⁰

Devlet düzeyindeki girişimlerin yanı sıra çeşitli Türk firmaları Kuzey Afrika'da etkin rol oynamakta ve önemli ticari başarılar elde etmektedirler. Örneğin, Fas'ın devlet kuruluşu olan Office Cherifien Phosphates S.A.'nın, fosfat çamurunun boru hattıyla taşınması için açtığı ihaleyi bir Türk firması olan Tekfen İnşaat kazanmıştır. Proje bedelinin yaklaşık 460 milyon dolar olduğu belirtilirken, firmanın ihaleyi projeyi anahtar teslim gerçekleştirme şartıyla aldığı Kamuyu Aydınlatma Platformu tarafından duyurulmuştur. Projeye göre, boru hattı Khouribga'dan Jorf Lasfar'a kadar uzanacaktır. Ayrıca Libya'da, içinde ilk alışveriş merkezini de barındıracak olan hastane, okul ve konutlardan oluşan büyük bir kompleksin inşasını üstlenen bir Türk firması, Libya'da toplam 2 milyar dolarlık yatırım yapacaktır.¹¹ Ayrıca inşaat sektörünün diğer sektörlerde Türk firmalarının da Libya piyasasına girmesine aracılık edebileceği tahmin edilmektedir. Örneğin yeni alışveriş merkezinde Türkiye'nin ünlü yerli mobilya ve giyim markalarının şimdiden yer ayırttığı ve ileride sadece satışlarının değil, üretimlerinin bir kısmını da Libya'ya taşıma düşüncesinde oldukları tahmin edilmektedir.

Türkiye - Sahara-Altı Afrika İlişkileri

2010 yılında Türkiye'nin Sahara-Altı Afrika ile ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik ilişkiler açısından son derece yoğun geçmiştir. Karşılıklı üst düzey siyasi ziyaretler gelişmekte olan ilişkilerin uzun vadede daha da derinleşmesinin önünü açarken, her iki tarafın birbirlerini daha yakından tanıma imkânını da doğurmuştur. Türkiye'nin 1998 yılından beri sürdürmeye çalıştığı Afrika açılımları göz önüne alındığında 2010 yılının siyasi ilişkiler açısından en

önemli yıl olduğu görülecektir. Bu sadece karşılıklı ziyaretler açısından değil, ilişkilerin normalleşip işbirliği imkânlarının artık ana tartışma konusu olması açısından da böyledir. Bu bölümde Türkiye'nin Sahara-Altı ile gelişen ve derinleşen ilişkilerinin 2010 yılındaki genel seyrinin siyasi ve ekonomik bir dökümü yapılacaktır.

Siyasi İlişkiler

Tanzanya Cumhurbaşkanı Jakaya Mrisho Kikwete, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak 18 Şubat 2010'da Ankara'yı ziyaret etmiştir. Kikwete'nin ziyareti, Tanzanya'dan Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirilen ilk resmi ziyaret olarak tarihe geçmiş ve iki ülke arasında vizeler kaldırılmıştır.¹² Cumhurbaşkanı Kikwete'nin ziyareti, Türkiye-Tanzanya ikili ilişkilerinin pekiştirilmesi, iş birliğinin her alanda güçlendirilmesi imkânlarının değerlendirilmesi ve başta Afrika olmak üzere bölgesel ve uluslararası gelişmeler hakkında en üst düzeyde görüş alışverişinde bulunulmasına imkân sağlaması açısından başarılı geçmiştir. Görüşmeler çerçevesinde Tanzanya ile ticaret, ulaştırma, vize muafiyeti ve siyasi istişare mekanizması kurulması konularında dört önemli anlaşma imzalanmıştır: Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, Hava Ulaştırma Anlaşması, Resmi Pasaportlar için Vize Muafiyet Anlaşması ve Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası. Yaptığı açıklamada Türkiye ve Tanzanya arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasının önemine işaret eden Cumhurbaşkanı Kikwete, yatırımları teşvik etmek için çalışmalarının süreceğini vurgulamıştır. Tanzanya'daki siyasi istikrar nedeniyle ticari ve ekonomik ilişkilerin daha verimli olacağına inandığını ifade eden Cumhurbaşkanı Kikwete, özellikle tarım, madencilik, turizm, üretim, eğitim ile bilim ve teknolojiye yatırıma önem verdiklerini belirterek Türkiye'nin, G-20'de Afrika'nın sesi olmasını istemiştir.¹³

5 Mayıs 2010'da Türkiye'ye gelen Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museweni'nin ziyareti, Uganda'dan Türkiye'ye Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olması bakımından tarihi öneme sahiptir. Museweni Ankara ziyaretinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile temaslarda bulunmuştur.¹⁴ Bu ziyaretin ardından Türkiye ile Uganda arasında bundan sonraki ilişkiler için yeni bir sayfa açıldığını belirten Cumhurbaşkanı Gül, bu ilişkilerin Türkiye'nin

Afrika'ya verdiği önemin ayrı bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı arasındaki baş başa görüşmelerin ardından yapılan heyetler arası görüşmelerde Türkiye-Uganda ikili ilişkileri en üst düzeyde gözden geçirilmiş; işbirliğinin siyasi, ekonomik, ticari, askeri, kültürel ve insani alanlarda çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi ele alınmıştır. Ayrıca görüşmelerde ekonomik ve siyasi ilişkilerin ilerletilmesi yönünde karara varılmıştır. Bu çerçevede Uganda ile ilişkilerin ilerletilmesi yolunda atılan adımlar 1 Mart 2010 tarihinde Türkiye'nin Kampala büyükelçisinin göreve başlaması ve Cumhurbaşkanı Museveni'nin ekonomik kalkınma, altyapı yatırımları, yol, baraj ve telekomünikasyon gibi alanlarda Türk yatırımcıları Uganda'ya davet etmesiyle somutluk kazanmıştır. Ayrıca hava ulaşımı ile ilgili imzalanan mutabakat ile yakında Türk Hava Yolları'nın İstanbul'dan Kampala'ya doğrudan sefer düzenlemesi ve bunun da iki ülkeyi birbirine daha fazla yakınlaştırması beklenilmektedir.¹⁵

Yaptığı konuşmada Afrika'nın büyük bir kıta olduğunu, mevcut altyapı sorunlarının iş dünyası için büyük bir potansiyel oluşturduğunu belirten Uganda Cumhurbaşkanı Museveni'nin Türkiye'yi ziyareti, Türkiye ile Uganda arasındaki ikili ilişkiler bakımından önemlidir. Türkiye-Afrika ilişkilerinin ulaştığı seviyeyi bir hedef değil, başlangıç olarak niteleyen Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye ile Uganda arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğine çeşitlilik ve derinlik kazandırılacağına işaret etmiştir. Gül ayrıca, Uganda'nın, komşularıyla ilişkilerinde kaydettiği olumlu ve ümit verici gelişmeler ile başta Somali olmak üzere Doğu Afrikada barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik katkılarına da vurgu yapmıştır. Cumhurbaşkanı Gül iki ülke arasındaki ilişkileri, enerji, inşaat, tarım, sağlık ve çevre başta olmak üzere, her alanda geliştirmek yönündeki fırsatlara işaret etmiştir. Ayrıca Afrika ile ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine ulaştığını ifade eden Gül, Türkiye ve Uganda'nın 2009–2010 döneminde eş zamanlı olarak üstlendiği Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği çerçevesinde sergilenen yakın işbirliği ve dayanışmaya da dikkat çekmiştir.¹⁶

2010 yılında diğer Afrika ülkeleriyle olan ikili ilişkilerde de ilkler yaşanmaya devam etmiştir. Zambiya Cumhurbaşkanı Rupiah Bwezani Banda, 12 Temmuz 2010'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir.¹⁷ Devlet başkanlığı düzeyinde

gerçekleştirilen bu ilk ziyaretin önemini vurgulayan Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikası çerçevesinde kıtada kurulması kararlaştırılan büyükelçiliklerden birinin de Zambiya'nın başkenti Lusaka'da hizmete gireceğini açıklamıştır. Afrika'da açılan büyükelçiliklerin memnuniyetle karşılandığına değinmiş ve Türkiye-Afrika ilişkilerinde Zambiya ayağının ayrı bir önem kazanacağına vurgu yapmıştır. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin son dönemde Afrika'nın birçok ülkesiyle ilişkilerini geliştirdiğini, ekonomik, ticari ve siyasi nedenlerin yanında insani sebeplerle bu kıtanın sorunlarına daha yakın ilgi gösterdiğini söyleyerek Afrika ülkeleriyle karşılıklı ziyaretlerin arttığına dikkat çekmiştir. Zambiya Cumhurbaşkanı Banda'ya eşlik eden heyet ile gerçekleştirilen görüşmelerde iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme kararı alınmıştır. Zambiyalı yetkililerin tarım, madencilik, enerji ve ulaştırma konularında Türkiye ile yakın işbirliği içinde olma arzularını ifade ettiklerini dile getiren Gül, tüm bu alanlarda Türkiye'nin elinden gelen desteği vereceğini söylemiştir. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin Zambiya'da kamu ve özel sektör yatırımlarının yanında TİKA'nın teknik ve insani yardımları ile ilgili çalışmalar yürüttüğünü kaydetmiştir. Türkiye'de bulunmaktan memnuniyet duyduğunu ifade eden Zambiya Cumhurbaşkanı Banda da yaptığı açıklamada, iki ülke arasında işbirliği yapılacak birçok alanın bulunduğunu belirtmiştir.¹⁸

Cumhurbaşkanı Banda'nın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ilk ziyaret 3 anlaşma ile sonuçlanmıştır: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Zambiya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Siyasi İştişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Eğitim Merkezi Başkanlığı ile Zambiya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Diploması ve Uluslararası Etütler Enstitüsü Arasında Diplomat Eğitimi Alanında Mutabakat Muhtırası ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Zambiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırma Anlaşması.¹⁹ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ayrıca Zambiya Cumhurbaşkanı Rupiah Bwezani Banda'nın onuruna Cumhurbaşkanlığı Konutu'nda verdiği resmi akşam yemeğinde Türkiye'nin Afrika kıtasına yöneliminin bütüncül bir politika olduğunu belirtmiştir.

2010 yılında Afrika'dan Türkiye'ye yapılan ziyaretler yanında Türkiye'den de Afrika ülkelerine üst düzey ziyaretler gerçekleştiril-

miştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 14-17 Mart 2010 tarihlerinde Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kamerun'u kapsayan dört günlük bir Afrika gezisi gerçekleştirmiştir.²⁰ Gül, ilk kez bir Türk Cumhurbaşkanı'nın ziyaret ettiği bu iki ülkeye beraberinde çok sayıda iş adamı, gazeteci ve akademisyeni de götürmüştür.

Gezinin ilk durağı olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bu ülkede faaliyet göstermekte olan Türk işadamları ile bir araya gelen Gül, bu ülkenin yüzölçümünün Türkiye'nin üç katı büyüklükte olduğunu, 60 milyon civarında nüfusu bulunduğunu ve yeraltı zenginliği bakımından da dünyanın en gözde ülkeleri arasında yer aldığını söylemiştir. Türkiye'nin Afrika'ya karşılık beklemeden yaptığı insani yardım miktarının 1 milyar doları geçtiğinin altını çizen Cumhurbaşkanı Gül, bundan büyük memnuniyet duyduğunu kaydetmiştir. Afrika ülkelerini tanımak için buraları gelip görmek gerektiğini belirten Cumhurbaşkanı Gül, Afrika ülkelerinin Türkiye'ye karşı iyi duygular beslediğini ifade etmiştir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği seçiminde, tüm Afrika ülkelerinden oy almanın bu güvenin en somut göstergesi olduğunu vurgulamıştır.²¹ Başkent Kinşasa'da bulunan Türk okulunu da ziyaret eden Cumhurbaşkanı Gül, Demokratik Kongo Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Joseph Kabila tarafından onuruna verilen resmi akşam yemeğine katılmıştır. Yemekte konuşan Cumhurbaşkanı Gül, iki ülke arasında cumhurbaşkanı seviyesindeki ilk resmi ziyareti gerçekleştirmekten kıvanç duyduğunu dile getirerek, önümüzdeki dönemde Cumhurbaşkanı Kabile'nin Türkiye'yi ziyaret etmesiyle üst düzey ziyaretlerin artarak süreceğini ümit ettiğini söylemiştir. Gül, daha sora buradan gezisinin ikinci durağı olan Kamerun'a geçmiştir.²²

Kamerun Başbakanı, Meclis Başkanı ve Dışişleri Bakanını ayrı ayrı kabul eden Cumhurbaşkanı Gül, Cumhurbaşkanı Paul Biya ile de Cumhurbaşkanlığı sarayında bir araya gelmiştir.²³ Bu görüşmede iki ülke arasında resmi pasaportlara vize muafiyeti getirilmesini öngören protokol ile tarımda teknik, bilimsel ve ekonomik işbirliği yapılmasını içeren anlaşmalar imzalanmıştır.²⁴ Türkiye ve Kamerun'dan iş adamlarını bir araya getiren iş forumuna da katılan Cumhurbaşkanı Gül, Türk işadamlarını Kamerun'da yatırım yapmaya çağırmıştır. Türkiye'nin uluslararası tüm platformlarda Afrika'ya olan desteğini sürdüreceğini belirtmiş ve Türkiye'nin başta Birleşmiş

Milletler olmak üzere her yerde Afrika'nın sesi olmaya devam edeceğini vurgulamıştır.²⁵

Çeşitli bölgesel kuruluşların toplantıları vesilesiyle de Türkiye, Afrika ile olan ilişkilerini derinleştirmeye çalışmıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, D-8 Zirvesi'ne katılmak ve resmi temaslarda bulunmak üzere 7-10 Temmuz 2010'da Nijerya'ya gitmiştir.²⁶ Ziyaret öncesi açıklama yapan Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'den Nijerya'ya ilk kez cumhurbaşkanı düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirildiğini ve bu niteliği itibarıyla bu seyahatin ayrı bir önemi olduğunu belirtmiştir. Havaalanında Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Jonathan tarafından karşılanan Cumhurbaşkanı Gül'e bu gezisinde aralarında Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek ile Devlet Bakanı Cevdet Yılmaz'ında bulunduğu Türk heyeti eşlik etmiştir. D-8 Zirvesi'nin açılış törenine katılan Cumhurbaşkanı Gül yaptığı konuşmada, Türkiye'nin kurucusu olduğu D-8'e başından beri büyük önem verdiğine dikkat çekmiştir. D-8'in gelişim çabalarının odağına insan faktörünü yerleştirmesi gerektiğini vurgulayarak bu önceliğin, yöneticileri, özgürlüklerin artırılmasıyla eşitlik ve zenginlik sağlamaya zorladığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Gül ayrıca küresel ekonomik krizin, D-8 ve benzeri örgütlerin kurulmasındaki akılcılığı ortaya koyduğuna işaret etmiştir.²⁷

Zirve'nin ardından Jonathan ile ikili temaslarda bulunan Gül yaptığı açıklamada, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin artırılması konusunu ele aldıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin Nijerya'da özellikle enerji ve inşaat alanlarında yatırım yapmak istediğini belirten Gül, temaları kapsamında Jonathan ile birlikte Türkiye-Nijerya İş Forumu'na katılarak işadamlarına hitap etmiştir.²⁸ Kalkınma için sadece ticaretin değil yatırımın da gerekli olduğunu belirten Cumhurbaşkanı Gül, Türk işadamlarına Nijerya'da yatırım yapmak için ortaklıklar kurma çağrısı yapmıştır. Ayrıca iki ülke arasında enerji alanındaki işbirliğinin birinci öncelik olduğunu vurgulayan Gül, Nijerya'nın Türkiye'ye petrol ve petrol ürünleri satabileceğini belirtmiştir.²⁹

Devlet başkanı düzeyindeki ziyaretlerin yanında meclis başkanları ve dışişleri bakanları düzeyinde de temaslarda bulunmak üzere 17-18 Mart 2010'da Türkiye'ye gelen Somali Federal Parlamentosu Başkanı Şeyh

Aden Muhammed Nur ve beraberindeki heyetin gerçekleştirdiği görüşmelerde özellikle korsancılıkla mücadele konusu gündeme gelmiştir.³⁰ Nur gezisi sırasında TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin ile görüşmüştür. Önlem alınmadığı takdirde korsancılığın kıtadaki diğer bölgelere yayılma tehlikesine sahip olduğuna dikkat çeken Şahin, söz konusu sorunun aşılması için Türkiye'nin yardım etmeye devam edeceğini belirtmiştir. Şahin Türkiye'nin Somali'nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına önem verdiğini hatırlatarak en kısa zamanda iç sorunların çözülüp birliğin sağlanması gerektiğini dile getirmiştir. 18 Mart 2010 Perşembe günü Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Nur'u kabul etmiş ve görüşmelerde Gül de Somali'ye korsancılıkla mücadele faaliyetlerini arttırması çağrısı yaparak, Türkiye'nin bu konuda yardımda bulunabileceğini ifade etmiştir.³¹

11 Mayıs 2010'da TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, Türkiye'yi ziyaret eden Tanzania Meclis Başkanı Samuel Sitta ile baş başa ve heyetler arası görüşmelerde bulunmuştur. 18 Şubat 2010'da Tanzania Devlet Başkanı Jakaya Mrisho Kikwet'e'nin Türkiye ziyaretinin ardından gerçekleştirilen Tanzania Meclis Başkanı Sitta'nın ziyareti Türkiye-Tanzanya ilişkilerinin derinleşmesi bakımından önemli bir adımı ifade etmektedir. Görüşmeler esnasında, Türkiye'yi geç keşfetmiş olmaktan büyük üzüntü duyduğunu ifade eden Sitta Türkiye ile Tanzanya'nın önemli ve verimli bir yolculuğun başında olduğunu ve Tanzanya'da yaşanan birçok sorunun çözümünün Türkiye'de bulunabileceğine işaret etmiştir.³²

Ülkeler arası ilişkileri geliştirmede, parlamentoların rolüne dikkat çeken Şahin iki ülke meclislerinde de dostluk grupları bulunduğunu kaydederek, Türkiye-Tanzanya Dostluk Grubu'nun çalışmalarına değinmiştir. Konuk heyet daha sonra Türkiye-Tanzanya Parlamentolar arası Dostluk Grubu Başkanı Cevdet Erdöl ve Dostluk Grubu üyeleri ile bir araya gelmiştir. Dostluk gruplarının yanı sıra karşılıklı ziyaretlerin de iki ülkenin sosyal ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesine büyük katkı sağladığını belirten Şahin, THY'nin 10 Haziran 2010'da Darüsselam'a uçak seferlerinin başlayacağını ifade etmiştir. Sitta, yoğun altın madenlerine sahip bir bölgeden seçilen bir milletvekilinin de yer aldığı heyetteki milletvekillerini tanıtarak Tanzanya'da altın aramak isteyen Türk yatırımcıları ülkesine davet etmiştir. Sitta ayrıca, Tanzanya'daki Çin ve İtalyan firmalarının al-

dıkları ihaleleri zamanında gerçekleştiremediklerinden yakınlıkla Türk inşaat sektörünü Tanzanya'da yatırım yapmaya davet etmiştir. Sitta'nın TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin'i ülkesine daveti üzerine, Şahin en yakın zamanda Tanzanya'yı ziyaret edeceğini belirtmiştir. Samuel Sitta ayrıca Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile de görüşmüştür.³³

2010 yılı dışişleri bakanları arasındaki temaslar açısından da yoğun geçmiştir. Sudan Dışişleri Bakanı Ali Ahmet Kartı, 12-14 Ekim 2010 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Kartı görüşmelerinin ardından ortak bir basın toplantısı düzenleyerek iki ülke ilişkileri ve özellikle Sudan'ın Ocak 2011'de gerçekleştireceği referandumla ilgili fikir alışverişinde bulduklarını açıklamışlardır. Davutoğlu, Sudan'ın sadece Afrika için değil, Ortadoğu için de önemli bir bölge olduğunu ve toprak bütünlüğünün korunmasının tercih edildiğini söylemiştir.³⁴

Gambiya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mamodou Tangara, 2 Ekim 2010 tarihinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir.³⁵ 3 Ekim'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Tarabya Köşkü'nde bir araya gelen Tangara, ardından Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'yla temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya geçmiştir. Görüşmenin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında Davutoğlu, Gambiya ile Türkiye'nin çok köklü ilişkilere sahip olduğunu ve özellikle güvenlik güçlerinin eğitimi gibi alanlarda birçok ortak çalışma yürüttüklerini vurgulamışlardır. Bu ziyaret vesilesiyle iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden değerlendirme imkânı bulduklarını kaydeden Davutoğlu, Gambiya'nın geçtiğimiz haziran ayında Türkiye'de büyükelçilik açmasını memnuniyetle karşıladıklarını ve Türkiye'nin de Gambiya'da bir büyükelçilik açmak için çalışmalarına başladığını ifade etmiştir.³⁶ Tangara ile Gambiyalı güvenlik güçlerinin eğitimi ve Gambiya'nın özellikle teknik yardım konusunda ihtiyaç hissettiği hususlarda destek konularını gözden geçirdiklerini belirten Davutoğlu, iki ülke arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesi konusunda meslektaşları ile mutabık kaldıklarını vurgulamıştır. Gambiya Devlet Başkanı Yahya Jammeh'in özel bir mesajını Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e iletme amacıyla bu ziyareti gerçekleştirdiğini belirten Tangara, Devlet Başkanı Jammeh'in Gambiya'nın Latin Amerika ve Avrupa arasında in-

san ve uyuşturucu kaçakçılığı için transit bir yol olarak kullanılıyor olmasından endişe ettiğini ve bu hususla mücadele için özellikle güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda Türkiye'nin desteğini istediğini ifade etmiştir.³⁷ Konuk Dışişleri Bakanı Tangara, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenerek artmasını temenni ettiklerini belirtirken her türlü kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi için önkoşulun barış ve istikrarın sağlanması olduğunu ve Gambiya'da barış ve istikrarın sağlanmasına önemli katkılar yapan Türkiye'ye müteşekkir olduklarını vurgulamıştır.³⁸

Türkiye-Afrika ilişkileri siyasi ziyaretlerin yanı sıra 2010 yılında ilginç bir kültür ziyaretiyle de dikkat çekmiştir. Gana'nın Afutuakwa Nifa Hema Bölgesi'nin Kraliçesi 4. Nana Appiantua Kilis Valisi Turhan Ayvaz ve eşi Fatma Ayvaz'ın özel davetlisi olarak 3 Kasım 2010'da Kilis'i ziyaret etmiştir. Kilis Çok Amaçlı Toplum Merkezi'nin açılışını yapan Nana Appiantua daha sonra burada işadamlarıyla bir araya gelmiştir. Gana'nın Türkiye ile 500 milyon dolarlık işlem hacmi olduğunu belirtmiş ve bunu artırmak için Kilisli işadamlarını yatırım için Gana'ya beklediklerini dile getirmiştir.³⁹

2010 yılında öne çıkan bir başka konu ise Türkiye'nin Afrika'ya yönelik uluslararası barış ve istikrar arayışlarına doğrudan ve aktif olarak katılmasıdır. İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) ev sahipliği yaptığı Darfur Donörler Konferansı, 21 Mart 2010 tarihinde Kahire'de, Mısır ve Türkiye'nin eş başkanlığında düzenlenmiştir.⁴⁰ Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, konferansın açılış konuşmasında Sudan'da süregelen sorunların tek bir ülkenin girişimi ile çözülemeyeceğini, bu sebepten ötürü uluslararası toplumun arkasında durduğu bir işbirliğine ihtiyaç duyulduğunu kaydetmiştir. Darfur'u yeniden inşa çalışmalarının uluslararası toplumun bir sorumluluğu olduğunu vurgulayan Davutoğlu, gerekli adımların atılacağına inandığını ve konferansın, Darfur için tarihi bir başlangıç olmasını umduğunu da söylemiştir.⁴¹ Mısır Dışişleri Bakanı Ahmed Aboul Gheit ise, yaptığı açılış konuşmasında Darfur krizinin başlamasından beri en önemli noktanın kalkınma olduğunu kaydederek, konunun siyasal, sosyal ve aşiretlerle ilgili boyutlarının bulunduğuna dikkat çekmiştir. Gheit bu sebepten ötürü Darfur krizinin çözümünün temelinde bölge kalkınmasının ve bölge sakinlerinin yaşam standardının arttırılmasının yattığını ifade etmiştir. Konferansta

ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa'dan temsilciler yanında 80'e yakın ülke konferansa katılmıştır. Türkiye, 2015 yılına kadar 60 ila 75 milyon dolar arasında yardım yapacağını ve bu miktarın da su, eğitim ve tarım projelerinde kullanılacağını açıklamıştır.⁴²

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Sahara-Altı Afrika'sıyla ekonomik ilişkileri geliştirmek için çeşitli üst düzey toplantılar 2010 yılında da artarak devam etmiştir. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti ile Burkina Faso arasında 2006 yılında imzalanan protokol gereğince kurulan Türkiye-Burkina Faso Karma Ekonomik Komisyon'un I. Dönem toplantısı 15-17 Şubat 2010 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.⁴³ Toplantıya her iki ülkeden çok sayıda şirket temsilcisinin yanı sıra Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu ile Burkina Faso Dışişleri ve Bölgesel İşbirliği Bakanı Bedouma Alain Yoda da katılmıştır. 2006 yılından bu yana iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin olumlu bir seyir izlediğini belirten Eroğlu, Türkiye'nin bu ilişkilerde her zaman karşılıklı faydayı gözettiğini belirtmiştir. Burkina Faso Dışişleri Bakanı Yoda, Türkiye'de bulunduğu sırada Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile de temaslarda bulunmuştur. Görüşmenin ardından iki bakan ortak bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Toplantıda iki ülke arasında gerek coğrafi gerekse tarihi bağların bulunduğunu belirten Davutoğlu, Burkina Faso'nun Türkiye'nin çok önem verdiği ülkelerden birisi olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

Ayrıca Burkina Faso'nun diğer Afrika ülkelerine yakın, merkezi bir yerde olduğunu kaydeden Davutoğlu, Türkiye'nin 15 yerde açacağı büyükelçiliklerden birinin Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'ya açacaklarını belirtmiştir. Yine aynı şekilde Burkina Faso'nun da Türkiye'de büyükelçilik açacağını kaydeden Davutoğlu, görüşmede iki ülke arasında ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri ele aldıklarını söylemiştir. Yoda da siyasi açıdan iki ülke arasında hiçbir sıkıntı olmadığını ifade etmiştir. Özellikle pamuk üretimi konusunda Türkiye'den yardım istediklerini belirten Yoda, Türkiye'deki Burkina Faso'lu işadamları için çifte vergilendirmenin kaldırılması için görüşmeler yaptıklarını söylemiştir.⁴⁵

Tablo 2: Türkiye'nin bazı Sahara-Altı Afrikası ülkeleriyle Ticareti (2009-2010)

İhracat ve İthalat (sırasıyla)					
Milyar \$ / Yıl	2009		2010		
	2009	2010	2009	2010	
Güney Afrika Cumhuriyeti	867	369	1.104	890	
Nijerya	258	251	605	603	
Sudan	248	228	8	5	
Kenya	71	86	6	13	
Angola	152	110	9	0	
Nijer	11	15	1	0	
Senegal	96	83	2	1	
Gambiya	21	21	1	0	
Gine	14	28	1	3	
Sierra Leone	16	24	3	11	
Liberya	172	67	2	8	
Fildişi Sahilleri	60	48	91	97	
Gana	73	96	103	194	
Togo	32	31	1	7	
Kamerun	51	49	22	40	
Ekvator Ginesi	21	33	1	0	
Gabon	14	19	12	5	
Kongo Dem. Cum.	15	14	7	3	
Etiyopya	229	175	36	41	
Cibuti	43	31	1	0	
Tanzanya	56	89	12	14	
Mozambik	25	46	67	43	
Madagaskar	20	27	3	2	
Mauritius	19	22	7	7	
<i>Toplam</i>	<i>2.584</i>	<i>1.962</i>	<i>2.105</i>	<i>1.987</i>	

Kaynak: Başbakanlık dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr> (20 Şubat 2011).

18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde düzenlenen I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde kabul edilen "Afrika-Türkiye Ortaklığı İstanbul Deklarasyonu"nda öngörülen izleme mekanizması çerçevesindeki Türkiye-Afrika İşbirliği Kıdemli Memurlar Toplantısı 15 Aralık 2010 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir.⁴⁶ Toplantıya, Afrika Birliği ve Afrika Birliği Komisyonu temsilcileri, NEPAD (Afrika'nın Kalkın-

ması için Yeni Ortaklık Girişimi) kurucu ülkeleri olarak Cezayir, Nijerya, Mısır, Güney Afrika ve Senegal, NEPAD ilgili Komitesi Başkanı olarak Etiyopya, Kitadaki sekiz bölgesel ekonomik topluluğun başkanlıklarını yürüten ülkeler ve ilgili sekretaryaların temsilcileri katılmıştır. Toplantıda, Türkiye-Afrika işbirliği bağlamında 2008 Zirvesi'nden bugüne kadar geçen süre ve önümüzdeki dönem bütün yönleriyle ele alınmıştır. Toplantı sonunda, çalışmalarını bir yıldır devam eden “2010-2014 Türkiye-Afrika Ortaklığı Ortak Uygulama Planı” kabul edilmiştir.⁴⁷

Türkiye'de gerçekleştirilen toplantılar yanında, ticari ilişkileri geliştirmek adına Türkiye'den Afrika'ya ziyaretler 2010 yılında devam etmişti. Bu bağlamda Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, 12-15 Aralık 2010 tarihlerinde yaklaşık 100 Türk işadamlıyla birlikte Nijerya, Gana ve Ekvator Ginesi turuna çıkmıştır.⁴⁸ Çağlayan, ziyaretin ilk durağı olan Nijerya'nın başkenti Abujada Türk işadamları ile bir araya gelmiş ve daha sonra Türkiye'den gelen işadamları ve Nijeryalı işadamlarının katıldığı iş forumuna katılmıştır.

Nijerya'nın ardından Gana'ya geçen Bakan Çağlayan bu ülkenin başkenti Accradaki Türk Okulu Galaksi'yi ziyaret etmiştir. Gezinin son gününde, Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da bir değerlendirme toplantısı yapan Çağlayan, dünyanın her tarafına mal satmak ve o ülkelerdeki kaynakları değerlendirme gayreti içinde olduklarını vurgulamıştır. Gana, Nijerya ve Ekvator Ginesi'nin konut yapmak için krediye ihtiyaç duyduklarını belirttikten sonra finansman arayışları için Türk Eximbank ile görüşeceğini belirtmiştir.⁴⁹

Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, ziyaret ettiği Nijerya, Gana ve Ekvator Ginesi'nde düzenlenen iş forumlarında yaptığı konuşmalarda, Türk işadamlarının buralarda yatırım yapması için önemli potansiyel bulunduğunu belirtirken, bu yatırımların teşviki için öncelikle hukuki altyapının kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca bu ülkelere, petrol, doğalgaz karşılığı barter sistemi ve maden aramalarında MTA ile işbirliği yapılmasını önermiştir.⁵⁰

Sivil Toplum, Yumuşak Güç ve Güvenlik

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin gelişmesinde sivil toplum örgütlerinin çok önemli bir yerinin olduğu gerçeği 2010 yılında

da kendisini öne çıkarmıştır. Bu konulardaki öncü rolü önceki yıllarda olduğu gibi yine Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu (TUSKON) oynamaktadır. TUSKON 12 Ocak 2010 tarihinde Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Velid Abdülaziz'i İstanbul'da ağırlamıştır.⁵¹ 2009 yılında Türkiye ile Moritanya arasında 20 milyon dolarlık ticaret hacminin gerçekleştiğine işaret eden TUSKON Başkanı Rızanur Meral, hedeflerinin 100 milyon dolar olduğunu açıklamıştır. 2006'dan bu yana düzenlenen Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüleri programları için Moritanya'dan Türkiye'ye gelen yaklaşık 100 işadamını ağırladıklarına da işaret eden Meral, Moritanya'nın her türlü yüksek teknoloji gerektiren projelerine Türkiye'nin talip olduğunu dile getirmiştir. Moritanya Cumhurbaşkanı Abdülaziz ise Türk girişimcilerini ülkesine davet ederek Moritanya'da çok fazla yatırım imkânı olduğuna dikkat çekmiştir. Petrol, doğalgaz, demir gibi farklı madenlere sahip olduklarına işaret eden Abdülaziz, balıkçılık konusunda Afrika'daki en bereketli sahillere sahip olduklarını ve bu alana yapılacak yatırımlarla çok daha fazla verim alınabileceğini belirtmiştir. Abdülaziz ayrıca bina, yol gibi altyapılara da ihtiyaçları olduğunu belirterek Türk işadamlarına her türlü yatırım kolaylığının sağlanacağına işaret etmiştir.⁵²

Ayrıca TUSKON'nun düzenlediği 6. Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü 30 Ekim 2010 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Nijerya, Togo, Gabon, Kamerun ve Togo'dan 100 civarında işadamlarının katıldığı toplantıda Türk ve Afrikalı işadamları ikili görüşmeler gerçekleştirmişlerdir.⁵³ Yapılan temasların nihayetinde Türk yatırımcılar ile Afrikalı işadamları arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Toplantının açılış konuşmasını yapan TUSKON Başkanı Rızanur Meral, Batı Afrika'nın ekonomik açıdan dünyanın en önemli kalkınma bölgelerinden biri olduğunu belirterek Türkiye'nin Batı Afrika'ya olan ilgisinin artacağını belirtmiştir.⁵⁴

Toplantıda söz alan Togolu işadamı Beguedou Essobileoue Julie ise, Türk işadamlarından Togo'yu Afrika'ya açılan bir kapı olarak görmelerini isterken, işadamlarının Togo üzerinden Gana, Mali, Burkina Faso ve Nijerya'daki pazara rahatlıkla ulaşabileceğini anlatmıştır. Togo'nun özellikle deniz ulaşımına son derece elverişli olduğuna dikkat çeken Julie, ülkesinde inşa edilmesi planlanan yeni

limanın yapımına Türk yatırımcıların dâhil olmasını talep etmiştir. Bu isteğin Togo Cumhuriyeti'nin bir daveti olarak görülmesi gerektiğine işaret eden Julie, Togo'ya gelecek Türk işadamlarına vergi muafiyeti, yatırım alanı ve serbest bölgede satış gibi pek çok alternatif sunacaklarını vurgulamıştır. Ülkesinin % 90'ının tarıma elverişli olduğuna da dikkat çeken Julie, ancak ciddi bir tohum sorunu yaşandığını, bunun aşılması için de tohum üretecek yeni fabrikalara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Bir diğer konuşmacı olan Nijeryalı işadamı Remi Olowude da Türk işadamlarına ciddi güven beslediklerinin altını çizmiştir. Kendi firmasının Nijeryada telekomünikasyon, enerji, bankacılık ve inşaat olmak üzere farklı sektörlerde yatırımları olduğunu belirten Olowude, yeni hedefinin Türk iş dünyasıyla ortaklıklar kurarak farklı ülkelerde büyümek olduğunu söylemiştir.⁵⁵

Diğer taraftan yine TUSKON'a üye dernekler öncülüğünde, Afrika kıtasındaki ülkeler ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve Afrika'nın tanıtılması amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 25 Ocak'ta Güneydoğu Sanayici ve İşadamları Federasyonu (GÜNSİAF) Genel Sekreteri Zeynel Fırat, "Türkler, Afrika'ya bakışlarını değiştirmeli" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Fırat, sefalet bölgesi olarak uzak durulan Afrika kıtasının ciddi bir ticaret hacmine sahip bulunduğunun da gözden kaçırılmaması gerektiğini söylemiştir. Hür Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (HÜRSİAD) düzenlediği TUSKON tanıtım programında üyelere Afrika pazarı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Fırat, bir süredir Afrika'nın ticaret yapısını incelemek için ve TUSKON'a bağlı Türk işadamları için 54 ülkede bağlantı ofisleri kurmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Anadolu İşadamları Federasyonu (ANFED) Afrika sorumlusu Namık Subaş ise Afrika'nın Türkiye için dünyanın yarısı anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁵⁶ Çorum Hitit Sanayicileri ve İşadamları Derneği (HİTİTSİAD) tarafından düzenlenen "Alternatif Pazar Afrika ile Ticaret Köprüsü" konulu seminerde, Çorum iş dünyasına Afrika'ya açılım yolları anlatılmıştır. Ceyhanlı işadamları da 18 Ocak 2010'da, iş yapacak sektör araştırmasında bulunmak amacıyla Senegal'e düzenledikleri 6 günlük iş gezisine gitmişlerdir.⁵⁷ Ceyhan Girişimci İşadamları Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Turan Titirli, TUSKON'un iş dünyasına kazandırmış olduğu açılımlar doğrultusunda gerçekleştirdikleri Senegal gezisinin

işadamları açısından ufuk açıcı olduğunu kaydetmiştir. Titirinli, Senegal ekonomisinin % 95'inin ithalata dayanmasının üretim ekonomisini cazip hale getirmekte olduğunu belirterek, bölgede yatırımı üretim üzerine monte etmek gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁸

2010 Ocak'ının ilk haftasında ise Etiyopya'ya ticari çıkarma yapan Şanlıurfa Genç İşadamları Derneği (ŞUGİAD) üyelerinden 10 işadama önemli bağlantılarla dönmüşlerdir. ŞUGİAD Başkanı Mehmet Öksüzöğlü, inşaat, tekstil ve enerji alanlarında yapılan görüşmelerin olumlu geçtiği belirtmiştir. TUSKON tarafından organize edilen Dünya Dış Ticaret Köprüsü kapsamında Türkiye'ye gelen Etiyopyalı işadamlarının ŞUGİAD ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası'nı ziyaretini hatırlatan Öksüzöğlü, söz konusu gezinin iade-i ziyaret niteliğinde olduğunu dile getirmiştir.⁵⁹

Türkiye'nin Afrika'nın kalkınmasına verdiği önemi vurgulamak için Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, New York'ta Eylül 2010'da BM tarafından düzenlenen "Binyıl Kalkınma Hedefleri ve En Az Gelişmiş Ülkeler" toplantısına bizzat katılmıştır.⁶⁰ 30 Mayıs-3 Haziran 2011 tarihleri arasında İstanbul'da Türkiye'nin ev sahipliğinde düzenlenecek olan "En Az Gelişmiş Ülkeler 4. BM Konferansı"na hazırlık niteliğinde olan bu toplantıda, en az gelişmiş ülkelerin sorunları ele alınmıştır. Zirve toplantısına BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ile BM Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesinin üst düzey temsilcileri katılmışlardır. Toplantının ardından bir dizi ikili görüşme gerçekleştiren ve BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun ile ilk kez bir araya gelen Gül, konuşmasında, 10 yıl önce aşırı yoksulluk şartlarında yaşayan ve açlık çeken insanların sayısını 2015 yılına kadar yarıya düşürmek, kadınları her alanda güçlendirmek ve cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak konusunda ülkelerin anlaşmaya vardığını hatırlatarak, yoksulluğa karşı mücadele için çeşitli çözüm önerileri açıklamıştır.⁶¹

Yumuşak gücün önemli öğelerinden olan kültürel etkinlikler de 2010 yılında Türkiye-Afrika ilişkilerinde önem kazanmaya başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle Uluslararası Kültür ve Sanat Derneği, 23-27 Eylül 2010 tarihleri arasında Cezayir'de Türk Filmleri Haftası düzenlemiştir. 23 Eylül akşamı düzenlenen gala gecesiyle başlayan etkinliğe Cezayir'de yaşayan Türklerin yanı sıra

Cezayir'in diplomasi, siyaset ve iş dünyasından önemli isimler katılmıştır. Gecede konuşma yapan Türkiye'nin Cezayir Büyükelçi Vekili Şuayip Yağmur uluslararası alanda sürdürülen ilişkilerin, benzer etkinlikler aracılığıyla halklar arasında kültürel diyalogun arttırılması ile desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Etkinlik kapsamında "Hokkabaz", "Neşeli Hayat", "Momm Kız Kardeşim", "Nefes", "Romantik Komedi" ve "Selvi Boylum Al Yazmalım" olmak üzere çeşitli türlerde ve Türk sinemasının farklı dönemlerine ait 6 film gösterilmiştir.⁶²

Ayrıca Anadolu Ateşi gösteri grubu Libya'nın 41. El Fetih kutlamaları çerçevesinde 19 Eylül 2010 tarihinde beş bin kişinin izlediği bir gösteri sunmuştur. Libya'da yatırımları bulunan bir Türk inşaat firmasının sponsorluğunda gerçekleşen gösteri 6. yüzyılda kurulan Sabrahta Antik kentinin Amfi Tiyatrosu'nda 130 dansçı tarafında sergilenmiştir. Ağustos 2010'da da Tunus'ta Kartaca Antik kentinde bir gösteri sunan topluluk Tunus'ta olduğu gibi Libya'da da büyük ilgi görmüş ve beğeni toplamıştır.⁶³

Türkiye'nin Aden körfezindeki korsanlık ile mücadeleye katılımı 2010 yılında da aktif olarak devam etmiştir. 20 Şubat 2010 tarihinde SAT komandoları Aden Körfezi'nde 7 deniz korsanını etkisiz hale getirmişlerdir. Genelkurmay Başkanlığı, korsanların Aden Körfezi'nde seyreden bir Japon gemisine saldırarak üzereyken yakalandığını belirtmiştir. TCG Gemlik (F-492) Firkateyni'nin olayı fark ettiği ve SAT komandolarının müdahalesiyle korsanların etkisiz hale getirildiği belirtilmiştir. Korsanlar müdahale esnasında gerekli araç ve malzemeleri denize atmak zorunda kalmışlardır.⁶⁴

Ayrıca 1 Nisan 2010 tarihinde Tayvan bandıralı bir gemi, 7 Nisan 2010 tarihinde ise YASIN-C adlı Türk yığma yük taşıyıcısı Kenya'nın Mombasa kentine giderken limanın 270 deniz mili açıklarında kaçırılmıştır. 25 Türk mürettebat bulunan gemi, Ukrayna'nın Mariupol Limanı'ndan aldığı dökme buğdayı Mombasa'ya götürmekte idi. Türk Genelkurmay Başkanlığı'ndan 1 Nisan'da yapılan açıklamada ise Gelibolu Firkateyni'nin Aden Körfezi'nde bir korsan gemisine müdahale ettiği, gemilere saldırmaya hazırlanan 9 korsanın yakalandığı belirtilmiştir. Yine Genelkurmay Başkanlığı 18 Nisan 2010 tarihinde bir açıklama yaparak, Gelibolu Firkateyni'nin Seyşeller'in

kuzeydoğusunda Türk bayraklı Servet-Y isimli geminin intikal rotasında tespit edilen ana korsan gemisine ve iki sürat teknesine operasyon düzenlendiğini bildirilmiştir. 13 korsan etkisiz hale getirildiği ve kullanılan malzemelerin ele geçirildiği belirtilmiştir.⁶⁵

Sonuç

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikası ekonomik ve siyasi açıdan 2010 yılında da derinleşme eğilimleri göstermiş ve bu çerçevede karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Siyasi ilişkilerin yanında, ekonomik ilişkileri ilerletme çabaları ekonomik krizin etkilerine rağmen devam etmiştir. 2010 yılı önceki yıllara göre Afrika kıtasından Türkiye'ye olan ilginin göreceli olarak arttığı bir yıl olmasının yanında; Türkiye-Afrika ilişkilerinin normalleştiği ve doğal bir hal aldığı izlenimi de vermiştir. Türkiye'nin Afrika'ya açılımı ve ilişkilerini geliştirme çabası birçok ülkenin dikkatini çekmiş ve bu konuda uluslararası alanda çeşitli yayınlar yapılmaya başlamıştır.

Örneğin 9 Kasım 2010 tarihinde Fransa parlamentosunda bir konuşma yapan Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner Türkiye'ye Afrika'da Çin'e karşı bir alternatif oluşturmak ve kontratları kazanma konusunda şansı artırmak için ortak ticari ateşeler kurarak ortak hareket etmeyi teklif etmiştir. Bu teklife Türkiye'nin yanıtının ne olduğu konusunda ulaşılabilir herhangi bilgi olmamakla beraber bu şekilde bir teklifin Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesinin en büyük karşıtlarından birisi olan Sarkozy yönetiminden gelmesi hem anlamlı hem de önemlidir. Ayrıca Fransız dışişleri bakanı aynı konuşmada Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin Türkiye'nin Afrika'da Fransa gibi Avrupa ülkeleriyle birlikte hareket etmesinden farklı olarak görmekte ve bir nevi Afrika'da ortaya çıkabilecek Türk-Fransız ortaklığının ilişkilerde yeni alanlar açacağını belirtmektedir.⁶⁶ Bu küçük öneri bile Türkiye-Afrika ilişkilerinin artık sadece Türkiye ve Afrika ülkelerini ilişkilendiren sıradan bir ikili ilişkiler ağından oluşmadığını, aynı zamanda küresel dengeler açısından dikkate alınan ve değerlendirilen bir ilişkiler ağına evirilmekte olduğunu göstermektedir.

Kronoloji

- 5 Ocak** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Libya'ya bir günlük bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 12 Ocak** TUSKON Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Velid Abdülaziz'i İstanbul'da ağırlamıştır.
- 21-25 Ocak** Moritanya İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muhammed Velid Abdülaziz, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün resmi davetlisi olarak Türkiye'de temaslarda bulunmuştur.
- 16 Şubat** Libya Ulaştırma Bakanı Muhammet Ali Zidane Türkiye'yi ziyareti etmiştir.
- 18 Şubat** Tanzanya Cumhurbaşkanı Jakaya Mrisho Kikwete, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Ankara'yı ziyaret etmiştir.
- 14-17 Mart** Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kamerun'u kapsayan dört günlük bir Afrika gezisi gerçekleştirmiştir.
- 17-18 Mart** Resmi temaslarda bulunmak üzere Somali Federal Parlamentosu Başkanı Şeyh Aden Muhammed Nur Türkiye'yi ziyaret etmiştir.
- 25 Mart** TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, Fas Temsilciler Meclisi Başkanı Mustafa El Mansuri'nin davetlisi olarak Fas'ta temaslarda bulunmuştur.
- 5 Mayıs** Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museweni, Uganda'dan Türkiye'ye Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olması bakımından tarihi önem taşıyan Ankara ziyaretinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile temaslarda bulunmuştur.
- 11 Mayıs** Tanzanya Meclis Başkanı Samuel Sitta Türkiye'yi ziyaret etmiştir.
- 7-10 Temmuz** Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, D-8 Zirvesi'ne katılmak ve resmi temaslarda bulunmak üzere Nijerya'ya gitmiştir.
- 12 Temmuz** Zambiya Devlet Başkanı Rupiah Bwezani Banda Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiştir.
- 3-5 Ekim** Gambiya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mamodou Tangara, Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

- 12-14 Ekim** Sudan Dışişleri Bakanı Ali Ahmet Kartı Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 15 Ekim** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Libya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 3 Kasım** Gana'nın Afutuakwa Nifa Hema Bölgesi'nin Kraliçesi 4. Nana Appiantua Kilis Valisi Turhan Ayvaz ve eşi Fatma Ayvaz'ın özel davetlisi olarak Kilis'i ziyaret etmiştir.
- 28-30 Kasım** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Fas'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 1-3 Aralık** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Tunus'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 12-15 Aralık** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan yaklaşık 100 Türk işadamlıyla birlikte Nijerya, Gana ve Ekvator Ginesi turuna çıkmıştır.
- 14 Aralık** Libya Sağlık ve Çevre Bakanı Muhammed Mahmud Hicazi Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 15 Aralık** 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde düzenlenen I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde kabul edilen "Afrika-Türkiye Ortaklığı İstanbul Deklarasyonu"nda öngörülen izleme mekanizması çerçevesindeki Türkiye-Afrika İşbirliği Kıdemli Memurlar Toplantısı İstanbul'da düzenlenmiştir.

Notlar

- 1 Türkçe okuyucuları için Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin tarihten günümüze kısa bir dökümü ve dönemlendirmesi *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* (Ankara: SETA, 2011) kitabındaki "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009" başlıklı makalenin birinci bölümünde ele alınmıştır. Ayrıca daha detaylı bilgi için bkz. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt 48, No 4, 2010, ss.525-546; Mehmet Özkan, "Turkey's Rising Role in Africa", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt 9, No 4 Kış 2010/2011, ss.93-105; ve "What Drives Turkey's Involvement in Africa?", *Review of African Political Economy*, Cilt 37, No 126, 2010, ss.533-540.
- 2 <http://www.haberaktuel.com/gul,-moritanya-cumhurbaskani-ile-gorustu-haberi-249501.html> (10 Ocak 2011).
- 3 <http://www.haber7.com/haber/20100123/Moritanyadan-Turk-isadamlarina-cagri.php> (12 Mart 2011).
- 4 "Moritanya Cumhurbaşkanı Abdel Aziz: Türkiye'nin imkanlarından yararlanacağız", *Zaman*, 23 Ocak 2010.
- 5 *Afrika Gündemi*, Ankara, ACAUM, Subat 2010, s. 39.
- 6 <http://www.timeturk.com/tr/2010/12/14/libya-li-hastalar-turkiye-ye-gelecek.html> (16 Şubat 2011).
- 7 <http://www.byegm.gov.tr/yayinicerikarsiv.aspx?Id=8&Tarih=20100329&Haftalik=0> (16 Ocak 2011).
- 8 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=2571&icerikID=2748&dil=TR> (10 Ocak 2010)

- 9 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/bakanHaberDetay.cfm?haberNo=1160> (6 Ocak 2011).
- 10 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/bakanHaberDetay.cfm?haberNo=1231> (9 Ocak 2011).
- 11 <http://www.bloomberght.com/imkb-haberleri/haber/650535-tekfen-insaat-boru-hatti-ihalesi-kazandi> (26 Ocak 2011).
- 12 “Türkiye ile Tanzanya arasında vize kalktı”, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/02/18/turkiye.ile.tanzanya.arasinda.vize.kalkti/564387.0/index.html> (16 Ocak 2011).
- 13 “Tanzanya ile ticaret 5 yılda 10 kat arttı”, Bugün, 21 Şubat 2010.
- 14 “Uganda Cumhurbaşkanı Türkiye’de”, **Star**, 5 Mayıs 2010.
- 15 “Türkiye ile Uganda arasındaki ilişkiler geliyor”, Milliyet, 5 Mayıs 2010.
- 16 “Cumhurbaşkanı Gül, Uganda ile ilişkilerde ilklerin yaşandığını söyledi”, **Zaman**, 5 Mayıs 2010.
- 17 “Zambiya Cumhurbaşkanı Çankaya’da”, Milliyet, 13 Temmuz 2010.
- 18 <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/371/56065/zambiya-cumhurbaskani-rupiah-bwezani-banda-onuruna-verdikleri-resmi-aksam-yemeginde-yaptiklari-konus.html> (15 Ocak 2011).
- 19 “Banda: Türkiye ile yakından çalışmak istiyoruz”, **Zaman**, 13 Temmuz 2010.
- 20 “Cumhurbaşkanı Gül Kongo’da”, Hürriyet, 14 Mart 2010.
- 21 <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/03/15/gul.kongoda.gecmisimizde.somurgecilik.yok/567754.0/index.html> (15 Ocak 2011).
- 22 “Cumhurbaşkanı Gül, Afrika’ya gitti”, Radikal, 14 Mart 2010.
- 23 “Cumhurbaşkanı Gül Kamerun’da”, **Star**, 16 Mart 2010.
- 24 “Bir ülkeyle daha vize kalktı”, Sabah, 17 Mart 2010.
- 25 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/48882/cumhurbaskani-gul-kamerundan-seslendi-afrikaya-en-iyi-yaritim-yatirimla-olur.html> (26 Ocak 2011).
- 26 “Cumhurbaşkanı Gül, Nijerya’ya gitti”, Cumhuriyet, 7 Temmuz 2010.
- 27 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/50196/d8-ulkeleri-yatirim-ve-ticaret-konularina-oncelik-vermeli.html> (16 Mart 2011).
- 28 “Nijerya’ya ticari çıkarma”, **Star**, 10 Temmuz 2010.
- 29 <http://www.haberortadogu.com/index.php/2010/07/08/cumhurbaskani-gul-nijeryada.html> (11 Şubat 2011).
- 30 http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=98453 (15 Şubat 2011).
- 31 <http://www.resmi-gazete.org/gundem/duyurular/tbmm/somali-federal-parlamentosu-baskani-nurun-tbmmdeki-temaslari.html> (13 Şubat 2011).
- 32 “Tanzanya Meclis Başkanı Sitta, TBMM’de”, **Zaman**, 11 Mayıs 2010.
- 33 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/49170/tanzanya-meclis-baskani-cankaya-koskunda.html> (16 Ocak 2011).
- 34 http://www.mfa.gov.tr/sudan-disisleri-bakani-ali-ahmed-karti_nin-ulkemizi-ziyareti-_13-ekim-2010_tr.mfa (16 Ocak 2011).
- 35 “Gül, Tangara’yı kabul etti”, Sabah, 2 Ekim 2010.
- 36 “Davutoğlu-Tangara ortak basın toplantısı”, **Cumhuriyet**, 4 Ekim 2010.
- 37 <http://www.haber7.com/haber/20101004/Davutoglu-Arcilik-konusu-Israile-bagli.php> (20 Şubat 2011).
- 38 http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-gambiya-cumhuriyeti-disisleri-bakani-mama-dou-tangara-ile-ortak-basin-toplantisi_-4-ekim-2010_-ankara.tr.mfa (14 Ocak 2011).
- 39 <http://www.haberler.com/gana-kralicesi-nana-appiantua-500-milyon-dolarlik-2352154-haberi/> (18 Ocak 2011).
- 40 “Ulusallararası Darfur Donörler Toplantısı Kahire’de başladı”, Milliyet, 21 Mart 2010.
- 41 “Davutoğlu, Darfur konferansından umutlu”, **Yeni Şafak**, 21 Mart 2010.
- 42 Bknz. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, “Turkey’s Darfur Policy: Convergences and Differentiations from the Muslim World”, *Insight Turkey*, Cilt 12, No 4, 2010, ss.147-165.
- 43 http://www.cevreorman.gov.tr/cob/haberduyuru/guncelhaber/10-02-16/T%C3%BCrkiye-Burkina-Faso-KEK_I_D%C3%B6nem_A%C3%A7%C4%B1%C4%B1C5%9F_Toplant%C4%B1s%C4%B1.aspx?sflang=tr (16 Şubat 2011).

- 44 <https://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/24379-davutolu-ermeni-tasars-butun-cabalara-sekte-vurur> (6 Ocak 2011).
- 45 <https://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/24379-davutolu-ermeni-tasars-butun-cabalara-sekte-vurur> (8 Ocak 2011).
- 46 http://www.mfa.gov.tr/no_-273_-10-aralik-2010_-turkiye-afrika-isbirligi-kidemli-memurlar-toplantisi-hk_tr.mfa (19 Ocak 2011).
- 47 <http://www.haber7.com/haber/turkiye-afrika-isbirligine-ivme-kazandırılıyor-2094764> (8 Ocak 2011).
- 48 <http://www.haber7.com/haber/20101211/Zafer-Caglayan-Afrika-turuna-cikıyor.php> (11 Ocak 2011).
- 49 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/bakanHaberDetay.cfm?haberNo=1275> (7 Ocak 2011).
- 50 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/bakanHaberDetay.cfm?haberNo=1275> (7 Ocak 2011).
- 51 <http://www.haberler.gen.al/2010-04-14/duzeltme-moritanya-turk-yatirimcileri-bekliyor/> (17 Ocak 2011).
- 52 <http://www.haberler.gen.al/2010-04-14/duzeltme-moritanya-turk-yatirimcileri-bekliyor/> (16 Ocak 2011).
- 53 <http://www.tuskon.org/faaliyet/detay.php?id=18> (23 Ocak 2011).
- 54 <http://www.tungazeteler.com/?a=6443381> (8 Ocak 2011).
- 55 http://www.haberci71.com/haber_detay.asp?haberID=4315 (9 Ocak 2011).
- 56 <http://www.showhaber.com/afrika-turkiye-icin-dunyanin-yarisi-anlamina-geliyor-248830.htm> (15 Ocak 2010).
- 57 http://www.yerelgundem.com/haberler/85105/anfed_afrika_sorumlusu_subas_afrika_turkiye_icin_dunyanin_yarisi_anlamina_geliyor_2.html (26 Ocak 2011).
- 58 http://www.yerelgundem.com/haberler/85816/ceyhanli_isadamlari_senegalde_yatirim_olanaklarini_inceledi.html
- 59 <http://www.sugiad.org.tr/haber.php> (16 Ocak 2011).
- 60 <http://www.tccb.gov.tr/yurt-disi/254/77290/abd.html> (8 Ocak 2011).
- 61 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/77317/turkiye-kalkinma-icin-kuresel-ortakligataam-destek-vernemeyehazirdir.html> (26 Ocak 2011).
- 62 “Cezayir ‘Al Yazmalı’ sinemayla tanıştı”, **Yeni Şafak**, 29 Eylül 2010.
- 63 <http://www.haberrana.com/haber/19500/anadolu-atesinden-osmanlinin-kuzey-afrikadaki-son-kalesi-trablusgarpa-cikarma.html> (9 Ocak 2011).
- 64 “TCG Gemlik Fırkateyni, 7 deniz haydudunu ele geçirdi”, **Milliyet**, 21 Şubat 2010.
- 65 **Afrika Gündemi**, Ankara, ACAUM, Şubat 2010, s. 36-37.
- 66 Bkz., ‘France seeks Turkey as Trade ally in Africa’, <http://www.eubusiness.com/news-eu/france-turkey-china.6v4/> (8 Ocak 2011).